

FURÛĞ-İ FERRUHZÂD VE ŞİİRİ

(1313-1345 HŞ. /1934-1966)

Dr. Nimet YILDIRIM *

I- Hayatı:

İranlı kadın şairler arasında Pervîn-i İ'tisâmî'den sonra ikinci sırada yer alan Furûğ-i Ferruhzâd, 1313 hş./1934 yılında Tahran'da dünyaya geldi. Çocukluk ve gençlik dönemlerini orta halli bir aile ortamında geçirdi. Bir ordu mensubu olan babası Muhammed-i Ferruhzâd, çocuklarının eğitiminde kendine özgü bir tarz izleyerek, Furûğ'un ifadesiyle onları askeri disiplinle yetiştirmeye çalışıyordu. Furûğ, ilkokulun ardından Husrev-i Hâver Lisesi'nin orta kısmını bitirdikten sonra Kız Sanat Mektebi'ne devam etti. Daha sonra Güzel Sanatlar Akademisi'nde ressamlık eğitimi gördü. Bu sanatların etkileri şiirlerinde de göze çarpmaktadır. On altı yaşındayken (1329 hş./1950) anne tarafından akrabalarından o dönemler İran'ın hiciv yazarları arasında yer alan kendisinden on beş yaş daha büyük Pervîz-i Şâpûr ile ailelerinin karşı çıkmalarına rağmen evlenen Furûğ, bir süre sonra (1332 hş./1953) eşinin görevi nedeniyle onunla birlikte Ahvâz'a gitti. Ancak evlilik hayatı fazla uzun sürmedi ve anlaşmazlık gerekçesiyle hem eşinden ve hem de Kâmyâr adlı oğlundan ayrılmak zorunda kaldı. ¹

On üç-on dört yaşlarında şiir yazmaya gazel ile başlayan Furûğ, şairliğinin ilk yıllarına ait bu gazellerinin hiçbirini neşretmedi. İlk şiirleri *Hândenihâ* adlı dergide yayımlandı. Sanat hayatının kapılarını bir şair ve ressam olarak aralayan Furûğ, 1333 hş./1954 yılından itibaren şiir kitaplarını yayınlamaya başladı. Daha sonraları bu iki

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Burka'î, Muhammed Bâkır, *Sohenverân-i Nâmî-yi Mu'âsir-i Îrân*, Tahran 1373 hş., IV, 2683; Ya'kûbşâhî, Niyâz, *'Âşıkânehâ*, Tahran 1373 hş., s. 223-224; Muhammedî, Hasan Ali, *Ez Bahâr Tâ Şehriyâr*, Tahran 1375 hş., s. 637; Yâhakkî, Muhammed Ca'fer, *Çun Sebû-yi Teşne*, Tahran 1375 hş., s. 129; Hâkimî, İsmâ'îl, *Edebiyyât-i Mu'âsir*, Tahran 1375 hş., s. 78; Novrûzî, Cihânbağ, *Edebiyyât-i Mu'âsir*, Tahran 1375 hş., s. 395; Turâbî, Ziyâuddîn, *Furûğî Diger*, Tahran 1375 hş., s. 9; Tâhbâz, Sîrûs, *Zen-i Tenhâ/Zindegî ve Şi'r-i Furûğ-i Ferruhzâd*, Tahran 1376 hş., s. 71; Celâlî, Behrûz, *Furûğ, Der Kalemrov-i Şi'r ve Zindegî*, Tahran 1376 hş., s. 10-15; Ferruhzâd, Pûrân, *Evhâm-i Sorh-i Şakâyık*, Tahran 1376 hş., s. 287; Mes'ûdî, Celîl, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebî Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, XIX-XX (Tahran 1376 hş.), s. 55; Berûmend, Mehrduht, "Pervîn ve Diger Şâ'irân-i Zen-i Îrânî Der Yek Karn-i Ahîr", *Yâdmân-i Pervîn*, Tahran 1376 hş., s. 20.

uğraşına yedinci sanat olarak adlandırılan sinemayı da ekledi. 1337 hş./1958 yılından itibaren film teknikleri ve sinemayla da yakından ilgilenmeye başlayan Furûğ'un hayatında yedinci sanatın da oldukça önemli yeri vardı. Dönemin ünlü sanatkarları ve yazarları arasında yer alan İbrâhîm-i Gulistân ile birlikte başta sinema olmak üzere çeşitli alanlarda çalışmalarında bulundu. "Gulistân Film"de onunla birlikte yıllarca çalıştı. 1338 hş./1959 yılında ilk olarak sinema alanında araştırmalar yapmak, film teknolojisiyle yakından tanışmak ve projelerini gerçekleştirme için ortam hazırlama amacıyla İngiltere'ye gitti. 1339 hş./1960'da İngiltere'den döndükten sonra sinemayla daha yakından ilgilenmeye başladı. İbrâhîm-i Gulistân ile birlikte birkaç kısa metrajlı filme imza attı. Daha sonra sinema dünyasıyla ilgili çalışmalar için tekrar İngiltere'ye gitti. 1341 hş./1962'de cüzamlılar ile ilgili bir belgesel yapımı için Tebrîz'de çalışmalara başladı. Bu dönemin haturası Tebrîz'de çekimlerini gerçekleştirdiği **Hâne Siyâh Est** adlı filmidir. Söz konusu film, 1342 hş./1963 yılında Batı Almanya'da düzenlenen bir film festivalinde en iyi belgesel ödülüne layık görüldü. Aynı yıl *Keyhân* gazetesi için gazete yayını konulu bir tanıtım filmi hazırladı. Furûğ'un, tiyatro alanında da birtakım çalışmaları bulunmaktadır.²

Daha sonraki yıllarda İbrâhîm-i Gulistân ile başta **Hışt u Âyine** olmak üzere birkaç film daha yapan Furûğ, 1343 hş./1964 yılında İtalya, Almanya ve Fransa'yı kapsayan bir seyahatte bulundu. Avrupa'da kaldığı sürede Almanca ve İtalyanca öğrendi. 1344 hş./1965 yılında Unesco Kültür Birimi tarafından Furûğ'un hayatını konu alan otuz dakikalık bir belgesel film hazırlandı. Aynı yıl İtalyan bir yönetmen Furûğ-i Ferruhzâd'ın hayatını konu alan on beş dakikalık bir film hazırladı.³

Her büyük şairin en etkili şiiri, ölümdür. Bu en son ve en üzücü şiirini söylemesinden sonra bir bakıma şairin diğer eserleri de olgunluk derecesine erişmiş, tam anlamını bulmuş olur. Kendi ifadesiyle yalnız bir kadın olan, kocasından ayrılmasıyla daha da yalnızlaşan, şiiri ve sinemayı sanat hayatının bir sırdaşı, bir yoldaşı olarak algılayan Furûğ-i Ferruhzâd, 4 Behmen 1345 hş./1966 yılında otomobiliyle geçirdiği bir trafik kazasında 32 yaşında vefat etti.⁴

² Şâh Huseynî, Mihrî, *Zenân-i Şâ'ir*, Tahran 1374 hş., s. 630; Burka'î, *Sohenverân-i Nâmi-yi Mu'âsir-i İrân*, IV, 2683; Ya'kûbşâhî, *Âşıkânehâ*, s. 224; Muhammedî, *Ez Bahâr Tâ Şehriyâr*, s. 637-638; Yâhakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 130; Turâbî, *Furuğî Dîger*, s. 10; Celâlî, *Furuğ, Der Kalemrov-i Şi'r ve Zindegî*, s. 29-30; Tâhbâz, *Zen-i Tenhâ/Zindegî ve Şi'r-i Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 72; Ferruhzâd, *Evhâm-i Sorh-i Şakâyık*, s. 15-16; Hukûkî, Muhammed, *Edebiyyât-i İmrûz-i İrân*, Tahran 1377 hş., II, 570-571; Berûmend, "Pervîn ve Dîger Şâ'irân-i Zen-i İrânî Der Yek Karn-i Ahîr", *Yâdmân-i Pervîn* s. 21.

³ Yâhakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 130; Hukûkî, *Şi'r u Şâ'irân*, Tahran 1368 hş., s. 218; Hukûkî, Muhammed, *Şi'r-i Zemân-i Mâ/Furuğ-i Ferruhzâd*, Tahran 1376 hş., s. 181; Celâlî, *Furuğ, Der Kalemrov-i Şi'r ve Zindegî*, s. 33; Tâhbâz, *Zen-i Tenhâ/Zindegî ve Şi'r-i Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 73.

⁴ Ya'kûbşâhî, *Âşıkânehâ*, s. 224; Turâbî, *Furuğî Dîger*, s. 11.

Furûğ-i Ferruhzâd'ın hayatı, iki döneme ayrılarak incelenmektedir.

1. Dönem (1331-1338 hş./1952-1959)

Şairin *Esîr*, (1331), *Dîvâr* (1336) ve *İsyân* (1338) adlı şiir mecmualarını yazmış olduğu devirleri de içine alan bu dönem Furûğ'un romantizmin etkisinde bulunduğu ve eserlerini de bu tarzın etkisinde kaleme almış olduğu dönem olarak kabul edilmektedir. Çağdaş Fars şiirinde romantizm, Nîmâ'nın "Efsâne" adlı şiiriyle başlamış, gelişerek devam etmiştir. Batı romantizminin etkileri Nîmâ ve geliştirdiği tarzın takipçileri arasında yer alan şairlerin eserlerinde yer yer görülmektedir. Toplumdan ayrılarak bir kenara çekilme anlamına gelen inziva, sosyal faaliyetleri bir tarafa bırakıp doğaya sığınma ve yalnızlık Efsâne'de kendini göstermektedir. Efsâne, bir bakıma romantik şairin bir manifestosudur. Daha sonraları çağdaş Fars şairlerinden **Perviz Nâtil-i Hânlerî**, **Ferîdûn-i Tevelluî** ve **Ahmed Gulçîn-i Ma'ânî** bu tarzı devam ettiren şairler arasında yer almışlardır. Furûğ ilk üç şiir mecmuasındaki şiirlerini bu tarzın yoğun etkisi altında kalarak kaleme almıştır.⁵

Romantizmde üç önemli temel çizgi; özgürlük, şahsiyet ve duygusallıktır. Victor Hugo ve taraftarları romantizmi özgür sanat ve özgür şahsiyet ekolü olarak kabul etmektedirler. Romantik sanatçı iç dünyasının isteklerine ve ihtiyaçlarına çok önem vermekte, sanatı aracılığıyla isteklerini ve ruhi problemlerini dile getirmektedir.

Furûğ'un özellikle ilk şiir mecmuası *Esîr*, İran'daki bireyin görünürde birtakım değerlere bağlı ancak asıl anlamını kaybetmiş sayısız sosyal kurallar ve geleneklere uymak zorunda olduğu kurallar ve sosyal hayat hakkında önemli bilgiler vermektedir. Şair kendisini bir hapisaneye benzettiği toplumun duvarları arasında tutuklu olarak görmekte, bu kalın duvarlar arasından sadece aşk ile kurtarabileceğini düşünmektedir. Bu mecmuada yer alan şiirlerden biri olan *İsyân*, Furûğ'un hayatında karşılaştığı sıkıntılardan ve kendine yüklediği problemlerden dolayı iniltilerini dile getiren en güzel örneklerden biridir. O bu şiirinde kendisini klasik geleneklerin ve geleneksel yaşam tarzının kafesinde esir kalmış bir kuş gibi nitelemekte ve kurtulmaya, özgür atmosferde kanat çırpmaya çalışmaktadır.⁶

Özellikle bu eserlerini kaleme almış olduğu dönemlerde Furûğ, son derece açık, duygularını içten geldiği gibi perdelemeden dizelerine aktarmış, kendine özgü başkalarının el atmadığı bir dünyada yaşadığından bu şiirleri toplum tarafından ko-

⁵ Âjend, *Edebiyyât-i Novîn-i İrân*, Tahran 1368 hş., s. 195; Muhammedî, Hasan Ali, *Ez Bahâr Tâ Şehriyâr*, Tahran 1375 hş., s. 638; Şekîbâ, *Şi'r-i Fârsî Ez Âğâz Tâ İmrûz*, s. 359; Hâkimî, *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 78-79; Berûmend, Mehrduht, "Pervîn ve Diger Şâ'irân-i Zen-i İrânî Der Yek Karn-i Ahîr", *Yâdmân-i Pervîn* s. 22; Mes'ûdî, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebî Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 54-55.

⁶ Âjend, *Edebiyyât-i Novîn-i İrân*, s. 210; Mes'ûdî, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebî Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 55.

lay bir şekilde kabul edilememiş, bazı gruplar tarafından geleneklere aykırı davranıldığı, İran klasik tarzını adet ve törelerini hiçe saydığı, ahlakî geleneklere ve toplumsal kurallara uymadığı gerekçesiyle şiddetli eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır.⁷

İsyân

*Dudaklarıma suskunluk kilidi vurma
Söylenmemiş hikayem var gönlümde
Ayağımdan ağır bağları çöz
Bu sevdadan dolayı perişan gönlüm*

*Gel ey adam, ey bencil yaratık
Gel, aç kafesin kapılarını
Bir ömür boyu beni zindana tıktıysan da
Şu bir nefes için salıver artık beni*

*Ben o kuşum
Çoktan beri kafasında uçma sevdası olan o kuş
Daracak göğsümde iniltiyeye dönüştü şarkım
Tükendi hasretle günlerim*

*Dudaklarıma suskunluk kilidi vurma
Söylemem gerekir sırlarımı
Duyurmam gerekir bütün dünya insanlarına
Ateşli sesimin yankılarını*

*Meltem öpücük aldı benden binlerce
Binlerce öpücük bağışladım güneşe
Senin gardiyan olduğun o zindanda*

⁷ Novrûzî, Edebiyyât-i Mu'âsir, s. 396.

Bir tek öpücükle sarsıldı bir gece varlığım

Gel aç kaptı, kanat çırpayım

Şiirin aydınlık gökyüzünde

Bırakırsan beni uçmaya

*Bir gül olacağım şiir bahçesinde*⁸

Ahvâz, Sonbahar 1333 hş.

Furûğ'un aşağıdaki şiirinde temel konusu sevgiliyle aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı ayrılmasıdır:

Vefa gösterdim bir adama

Ancak ayağımın tersiyle vurdu o aşkıma ve umutlarıma

Verdiğim her şey helal olsun ona

Ancak karşılıksız verdiğim gönlüm müstesna

Sessiz bakışlarımda yine

Söylenmemiş hikâyelerim var

Giyinip kuşandığımda yine

Gizli fitnelerim var

Ona verdiğim şeyden dolayı üzüntülü değilim

Hasretli, üzüntülü ve matemli değilim

Yeri dolmayan o gönülden başka

*Yemin olsun Allah'a yoktur eksiğim*⁹

Ahvâz, Dey 1333 hş.

⁸ Furûğ-i Ferruhzâd, *Dîvân*, (*Esîr/İsyân*) s. 93-96.

⁹ Furûğ-i Ferruhzâd, *Dîvân*, (*Esîr/Gomgeşte*) s. 104.

Kocasından ayrıldıktan sonraki dönemde kaleme almış olduğu ikinci eseri *Dîvâr*, yine bir kadının ince duygusallığından, kadınsı duygularından bahsetmektedir. Bu mecmuasının ilk şiiri olan "Ruyâ"da artık yorulduğu ve usandığı hayatın acı dolu dünyasından bahsetmekte ve gece yarısı oturup yalnız bir ortamda arzularını dile getiren mısralar kaleme almaktadır. Ancak bütün bu arzular rüyadaki olaylar gerçekleşme imkanı bulamaz ve şair gerçek hayatta ihanet ve soğukluktan başka nasib alamaz, yine şiirin sıcak kanatları altına sığmaz.¹⁰

Üçüncü şiir mecmuası *İsyân*'da Furûğ, bütün şairlik tecrübelerini kullanarak özgün şiir atmosferini yakalamaya çalışır. Bu eserinde de yine yalnızlık, ayrılık, şaşkınlık ve ıstırap, yorgunluk ve güçsüzlükten, bir tür hastalığa benzeyen rüyamsı bir hayattan şikayette bulunmakta ve her şeye karşı isyan bayrağını çekmektedir. Bu eserini kaleme aldığı dönem, onun Avrupa seyahatinde bulunduğu günlere de rastlamaktadır. Şair bazı şiirlerini de İtalya ve Almanya'da yazmıştır.

İkinci dönem (1338-1345 hş./ 1959-1966)

Birinci dönemin sonlarına doğru önemli ruhi değişimler geçiren Furûğ, dördüncü şiir mecmuası *Tevellud-i Diger*'in yayınlanmasından sonra daha önce kaleme almış olduğu şiirlerinden dolayı üzüldüğünü ve o şiirlerin sadece dış dünyayı gören birinin değerlendirmeleri, derinlik boyutlarının bulunmayan gençlik duygularının birer ürünü olduğunu belirtmektedir. Bu durum, Nîmâ çağında Nîmâ tarzının takipçileri arasında görülen en önemli dönüşümlerden biri olarak kabul edilmektedir. Daha çok maddî arzularına eğilimi olan birinin felsefî, sosyal, genel kamuoyunu ilgilendiren konulara doğru yön değiştirmesi ve dış dünyanın yüz yüze bulunduğu, halkı ilgilendiren konuların ön plana çıktığı yeni bir tarza yönelmesi önemli bir değişim olarak onun hayatında yerini almıştır. O yazılarında açıkça kötü diye nitelendirdiği çok sayıda şiir kaleme almış olduğunu dile getirmektedir.¹¹

"*Tevellud-i Diger*", *Tevellud-i Diger* adlı şiir mecmuasının son şiiridir. Furûğ'un eski tarz şiirlerinden sıyrılarak önde gelen çağdaş Fars şairleri büyükler arasına girmesinin nedenlerinden biri de bu şiiridir. Söz konusu mecmuanın bazı şiirleri zayıf olsa da içerisinde yer alan şiirlerin önemli bir bölümü güzel ve güçlü şiirlerden oluşmaktadır. Şiirine bu adı vermesinde Furûğ için özel ve ayrı bir önem vardır. O, bu şiiriyle yeni bir hayata özellikle şairlik dünyasında yeni bir tarza kavuşmuştur. Bu şiirinde kendisini uçsuz bucaksız okyanusların yalnızlığında yaşayan bir periye benzetmekte ve insanın çok uzun süreler geçmişte gizli ve yalnız yaşayabileceğini ve bunun anlamının da ölüm olduğunu ifade etmektedir. Kendisi de çok uzun süren böyle bir hayat sonucu, çok uzun çok tehlikeli yalnızlık yolculuğundan hatıralarla döndükten sonra yaşamakta olduğu zamana dönmekte ve eskiyi değerlendirir-

¹⁰ Mes'ûdî, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebi Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 56.

¹¹ Yâhakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 131-132.

ken geçmişin bir çukur olduğunu ancak içerisinde inci aranmaması gerektiğini, eğer böyle olsaydı kendisinin de oradan dönmeyeceğini dile getirmektedir.¹²

Tevellud-i Diğer adlı şiiriyle bütün bu geçmişin üzerinde bıraktığı etkilerden, dağınık ve sıkıntılı hayat tarzından kurtularak yeniden dünyaya gelmiş olduğunu dizelerine aktaran şair bu şiiriyle İran çağdaş edebiyatı üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Çağdaş şairlerden Sohrâb-i Sipehrî de, bu şiiri öven ifadelerde bulunmuştur.

Furûğ'un şiiri özellikle de *Tevellud-i Diğer* ve ölümünden sonra yayımlanan *İmân Beyâverim Be Ağâz-i Serd* adlı son iki şiir mecmuasında özgün bir tarzdadır. Kendisinden önceki ya da çağdaşı şairlerden oldukça az oranda etkilenmiş olan Furûğ, olgunlaşma yolunda felsefi ve sosyal konulara eğilmiş ve şiirlerini bu konularda kaleme almıştır.¹³

II- Eserleri:

1- *Esîr* (Tahran 1331 hş.) 2- *Dîvâr* (Tahran 1335 hş.) 3- *İsyân* (Tahran 1336 hş.) 4- *Tevellud-i Diğer* (Tahran 1342 hş.) 5- *İmân Beyâverim Be Ağâz Fast-i Serd*, (Tahran 1352 hş.), *Berguzîde-yi Eş'âr* (Tahran 1353 hş.), *Guzîne-yi Eş'âr* (Tahran 1364 hş.).

Furûğ'un yukarıda adı geçen eserlerindeki şiirlerinin tamamı *Dîvân-i Kâmil-i Eş'âr-i Furûğ*, daha sonraları da *Dîvân-i Eş'âr-i Furûğ-i Ferruhzâd* adıyla (Tahran 1376 hş., Beşinci baskı) yayımlanmıştır. Şiirleri dışında eserleri arasında birkaç tiyatro çevirisi ve film senaryosu yer almaktadır.

1- *Esîr*

Furûğ-i Ferruhzâd'ın ilk şiir mecmuası *Esîr* adıyla 1331 hş./1952 yılında Tahran'da yayınlandı. Şairin kendi ifadesiyle bu eseri dış dünyasındaki sosyal değerlere, toplumun geleneksel yapısına ve törelerine aldırmandan bir kadın olarak gençlik dönemindeki durumunu ve duygularını tasvir eder. *Esîr*'de yer alan şiirler daha çok şairin şahsî hayatındaki olumsuzluklar, özellikle başlamasından kısa bir süre sonra ayrılıkla sona eren evliliği, sıkıntıları, ümitsizlikleri ve yalnızlıkla kararmış hayatında gelişen olayların etkisinde kaleme alınmıştır. Bu şiir mecmuasında Furûğ, ahlakî kuralları da bir kenara bırakmış, o döneme kadar şiir söylemiş İranlı kadın şairlerin geleneklerinde bulunmayan yeni mazmunlar, terkipler ve kelimeler de kullanmıştır. Bu eserindeki şiirlerinde şair gerçekten neyin peşinde dolaştığını bilmemektedir. Aile hayatının karanlık duvarlarından, dar sınırlarından kurtulmak için bir pencere aramakta ve kendi diliyle bu karanlık zindandan çıkmak için yoğun çaba göstermektedir. Furûğ, bu ve daha sonra kaleme almış olduğu *Dîvâr* adlı eserlerindeki bazı şiirlerini o dönemlerde birtakım eserleri Farsça'ya tercüme edilmiş Amerikalı kadın şairlerin şiirlerinden etkilenerek yazmıştır.

¹² Şemîsâ, *Nigâhî Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 150-151.

¹³ Yâhakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 137.

Genel olarak değerlendirildiğinde Furûğ-i Ferruhzâd'ın şiirleri Fransız yazar George Sand'ı (1804-1876) hatırlatmaktadır. George Sand'ın da ilk romanları duygusal, aşk konulu ve romantiktir. Hayatının daha sonraki dönemlerinde daha ciddi, toplumu yakından ilgilendiren sosyal konulara yönelerek eserlerini bu alanlarda kaleme almıştır. O da yaşadığı dönemlerde erkeklerin sahip olduğu bütün hakların ve özgürlüklerin kadınlara da verilmesi taraftarı olduğu için eserlerinde kadın hakları konusunda korkusuz ve cesurca ifadelerde bulunmaktadır. Furûğ-i Ferruhzâd'ın ilk üç eseri de daha çok serkeş, heyecanlı, isyankar ve romantik bir kadının duygularını yansıtırken, hayatının daha sonraki devirlerinde özellikle birlikte sinema çalışmaları yapmış oldukları çağdaş yazarlardan İbrâhîm-i Gulistân, çevresindeki edebiyatçılar ve düşünce adamlarıyla birlikte bulunmaya başlamasıyla hayatında önemli değişimler olmuş, sanata, şiire ve topluma yönelmiştir. Bu yüzden sosyal, eleştirel ve toplumu bazı konularda uyardırmayı hedef alan şiirlerle dolu dördüncü eseri, *Tevellud-i Dîger* diğerleriyle oldukça farklılık arz etmekte, daha başka bir atmosferi yansıtmakta, adıyla da yeni bir doğuşu çağrıştırmaktadır. *Esîr*, yirmi dokuz şiirden oluşmaktadır.¹⁴

Bâ Kodâm Dest? : Hangi El İle?

Seviyorum onu...

Tohumun ışığı sevdiği gibi

Tarlanın rüzgarı sevdiği gibi

Kayığın dalgayı sevdiği gibi

Kuşun yükseklere sevdiği gibi

Seviyorum onu...

Aşk ne ile

Ebedileştirilebilir?

Hangi öpücükle, hangi dudakla?

Ne zaman, Hangi gecede?

¹⁴ Yûsufî, Ğulâmhuseyn, *Çeşme-yi Rûşen*, Tahran 1372 hş., s. 493-494; Şekîbâ, *Şi'r-i Fârsî Ez Âğâz Tâ İmrûz*, s. 359; Hukûkî, *Şi'r-i Zemân-i Mâ/Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 61-62; Celâî, *Furûğ, Der Kalemrov-i Şi'r ve Zindegî*, s. 16.

Yok olup giden ben gibi...
 Günler gibi...
 Mevsimler gibi...
 Yuvalar gibi...
 Evlerin damındaki karlar gibi...
 O da sonunda
 Gölgeler arasında toz olacaktır
 Eski bir fotoğraf gibi
 Yırtılıp kaybolacaktır

Hangi el ile
 Aşk ebedileştirilebilir?
 Hangi elle? ¹⁵

2- *Dîvâr*

Furûğ'un ikinci şiir kitabı *Dîvâr*, 1335 hş./1956'da yine Tahran'da yayınlandı. Ancak bu eseri klasik şiir taraftarları ve gelenekçiler tarafından yoğun eleştirilerle karşılandı. Kocasından ayrılmasından sonra kaleme aldığı bu eserinde şair bir kadının duygularından ve iç dünyasından bahsetmektedir. Bu şiir mecmuasında yalnızlık, şaşkınlık, güçsüzlük, karmaşık rüyalar içinde yaşayan, hayalî bir yaşantıyla uğraşmakta olan şair, hemen her şeye isyan etmektedir. İçerisinde yer alan şiirlerin bir kısmı ilk şiir mecmuası *Esîr* ile aynı çizgide bulunan *Dîvâr*, yirmi beş şiir içermektedir. Bu mecmuanın ilk şiiri olan "Ru'yâ", acılarla dolu gerçek hayattan sahneler sergilenmektedir. Diğer eserlerinde bolca kullandığı "karanlık" ve "gece" sembolleri burada da çokça görülmektedir. ¹⁶

Dîvâr'daki şiirlerin çoğunun konusu aşktır. Şairin aşkının sırrı da şiirinde gizlidir. O, maddi aşklardan çok ötelede, gönül aşığıdır, ten aşığı değil:

¹⁵ Furûğ-i Ferruhzâd, *Dîvân*, (*Esîr/ Bâ Kodâm Dest?*) s. 72-76.

¹⁶ Âjend, Ya'kûb, *Edebiyyât-i Novîn-i Îrân*, s. 212; Şekîbâ, *Şi'r-i Fârsî Ez Âğâz Tâ İmrûz*, s. 359; Hukûkî, *Şi'r-i Zemân-i Mâ/Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 101-103; Celâli, *Furûğ, Der Kalemrov-i Şi'r ve Zindegi*, s. 24; Mes'ûdî, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebî Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 55.

Kahr : Kûskünlük

*Git...git ona doğru, umurunda değil
 Sen güneşsin...o yeryüzü...ben gökyüzü
 Onun üzerine doğ, çünkü ben konmuşum
 Naz ile yıldızların omuzuna*

*Beni perdelerin arkasına çeken sen
 Nasıl anlamadın sırlarımı?
 Bedeninden vazgeçtim senin, çünkü dünyada
 Benim isteğimin amacı bir ten değildi*

*Koştıysam sana doğru böyle
 Aşka aşığım, senin visâline değil
 Işıksız gecelerimin karanlığında
 Senin hayalinden daha güzeldir aşkın hayali*

*Onun yanında oturduğun şu an
 Sen, şarap ve ona kavuşma devleti!
 Gitti geçmiş ve eskidi o efsane
 Bir senin bedenin ve bir de onun yok olmayan aşkı kaldı ¹⁷*

3- İsyân

1335 hş./1956 yılında yayınladığı üçüncü şiir mecmuası *İsyân* ile Furûğ-i Ferruhzâd, sonu olmayan bir yola girmişti. On sekiz şiirden oluşan bu kitabında şair, kutsal kitaplarda yer alan metinlere ve özellikle de insanın yaratılışı, şeytanın Allah'a karşı başkaldırmasıyla ilgili konuları göz önünde bulundurup kendisinden önce de bu konulara eğilmiş doğulu ya da batılı şairlerden de örnekler alarak duygularını dizele-re aktarmıştır. Eserde şeytanın Allah'a isyan etmesi, insanların da ona uyararak Allah'a başkaldırmaları konusunda birtakım düşünceler, daha çok sorular yoluyla dizelerine

¹⁷ Furûğ-i Ferruhzâd, *Divân*, (*Divâr/Kahr*) s. 232-234.

aktarılmaktadır. Bütün bu sorular sonuçta cevapsız kalınca şair Allah'a teslim olmaya razı olmakta ve günahlarının affedilmesini istemektedir. *İsyân*'da şairin diğer eserlerinde ana tema olan "aşk" yerine göreceli olarak ölüm düşüncesi öne çıkmakta geçmekte, gitgide ölüm üzüntüsü şairin ruhunu gölgelemektedir. Daha önce yazılmış diğer iki kitaba oranla bu eserde romantik ve duygusal kavramlara daha az rastlanmaktadır.¹⁸

Romantik şiirin özelliklerinden olan coğrafi ya da hayali seferlerde gezip doluşma Furûğ'un bu eserinde önemli ölçüde ön plana çıkmaktadır. Yaşadığı çevreden ve insanlardan ayrılarak özgür, daha geniş bölgelere seyahatlerde bulunmak, başka atmosferlere ve zamanlara kaçış, hayal kanatlarıyla havalanarak tarihî seferlere çıkış, bu tür eserlerin önemli özelliklerindedir.¹⁹

Bu mecmuasında Furûğ, şairlik tecrübelerini göstermekte, kendine özgü şiir atmosferini bulmak için çaba sarf etmektedir. Bu eserinde de yalnızlık, ayrılık, yorgunluk ve güçsüzlük ifadelerine sık sık rastlanmaktadır. Kendisini her zaman sıkıntılar içerisinde, dar bir dünyada, karanlık ve üzüntülü bir atmosferde gördüğü için her şeye isyan etmektedir. *İsyân*'ın ilk şiiri Furûğ-i Ferruhzâd'ın oğluna hitaben gelecekteki umutlarını dizelere aktararak yazmış olduğu "Şi'rî Berâyi To" adlı şiiridir.

Şi'rî Berâyi To: Senin İçin Bir Şiir

-Oğlum "Kâmyâr"a-

*Senin için söylüyorum bu şiiri
Susamış bir yaz gün aşımında
Uğursuz başlamış bu yolun ortalarında
Bu sonu olmayan üzüntünün eski mezarında*

*Burada, suskundur bütün yıldızlar
Burada, ağlamaktadır bütün melekler
Burada, Meryem gülünün tomurcukları
Daha değersizdir çöl dikenlerinden*

¹⁸ Âjend, *Edebiyyât-i Novîn-i İrân*, s. 203; Yâhakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 129; *Şi'r-i Zemân-i Mâ/Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 123-125.

¹⁹ Seyyid Huseynî, Rızâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, Tahran 1376 hş., I, 181.

*Burada oturmuş her yolun başına
 Bir yalan, yüzsüzlük ve riya devî
 Göremiyorum karanlık gökyüzünde
 Dirilişin aydınlık sabahından bir ışık*

*Bırak yeniden
 Dolsun gözlerim şebnem tanecikleriyle
 Perdeyi açmaya kendim gittim
 Hz. Meryem'lerin temiz yüzlerinden*

*Bu dışı zahit güruhla
 Kolay değildir bu mücadele biliyorum
 Benim ve senin şehrin, tatlı yavrucuğum
 Yuvasıdır çoktan beri şeytanın²⁰*

Tahran, 7 Mordad 1336 hş.

4- *Tevellud-i Dîger*

Furûğ-i Ferruhzâd'ın hem içerik, hem mazmun açısından daha önce yazmış olduğu ilk üç şiir kitabından tamamen farklı olan dördüncü şiir mecmuası *Tevellud-i Dîger*, 1343 hş./1964'de Tahran'da yayınlandı. O, *Tevellud-i Dîger* ile artık başka bir Furûğ olmuştur. Artık "*Esîr*" değildir. Şiirlerini olgunlaşmış bir aşk ve dinmiş heyecanlarıyla söylemektedir. Geçmişin heveslerinden ve tutkun olduğu arzularının "*Dîvâr*"ından geçmiş, yeniden doğmuştur. Gerçekte de onun hayatında ikinci bir dönemin, sanat yaşamında yeni bir devre, yeni bir doğuşun başlangıcı olarak kabul edilen *Tevellud-i Dîger*, hem şairin kendi hayatında ve hem de Çağdaş Fars edebiyatı tarihinde şairce düşünce tarzının yeni ve benzeri az görülen bir çehreyle, bütün şiirsel derinlikleriyle ortaya konulduğu bir eserdir. Bütün bunlar Furûğ'un hem bu eserinde yer alan kelimeler ve hem de kullandığı vezinlerde kendisini göstermektedir. *Tevellud-i Dîger*, yayımlandığı dönem Fars şiiri açısından önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilmiştir. "*Ân Rûzhâ*" adlı şiirle başlayan bu eseriyle şair kendini aşı-

²⁰ Furûğ-i Ferruhzâd, *Dîvân*, (*'İsyân/ Şi'ri Berâyi To*) s. 247-250.

rak diğer dünyalara pencere açmış, daha önce göremediği, kavrayamadığı olayları yakından görerek değerlendirmelerini dizelerine aktarmıştır. Bu eserde yer alan şiirlerin çoğu, konuşma diline çok yakın bir dilde ve modern kalıplarda kaleme alınmış, tasvirler, terkipler ve mazmunların bir kısmı diğer Fars şairleri tarafından kullanılmamış, ilk olarak Furûğ tarafından Fars şiirine sokulmuştur. Bu eserde yer alan şiirlerden başta “Der Hıyâbânâ-yi Serd-i Şeb”, “Der Ğurûbî Ebedî”, Ma’sûk-i Men”, “Âyehâ-yi Zemîn”, “Dîdâr Der Şeb”, “Feth-i Bâğ” ve özellikle de “Tevellud-i Diğer” olmak üzere birçok şiiri kendi çizgisinde Fars edebiyatında modern şiirin en üst dereceden şiirleri arasında yer almaktadır.²¹

5- *Îmân Beyâverîm Be Âğâz-i Fasî-i Serd*

Furûğ-i Ferruhzâd’ın beşinci ve son eseri olan *Îmân Beyâverîm Be Âğâz-i Fasî-i Serd* ölümünden birkaç ay önce 1345 hş./1966 yılında “On Çağdaş Şairden On Eser” dizisinde yayınlandı. Ölümüyle sonuçlanan kazadan kısa bir süre önce kaleme almış olduğu mesaj yüklü “Perende Mordenî Est” adlı şiiri de bu eseredir. Bu son şiir kitabı, şekil, dil, düşünce, açıklama yeteneği ve ifadelerindeki olgunluk bakımından *Tevellud-i Diğer*’den daha yüksek basamaklarda yer almaktadır. Artık bazı amaçlarına ulaşamayacağını anlayan şair, sürekli olarak geceden, karanlıktan, karanlıkta ard arda akıp giden cenazelerden söz ederken çaresiz olarak bütün bu korkunç görüntülerden yine kendine sığınmakta, her zaman yaptığı gibi oturduğu pencerenin kenarında yüzünü güneşe çevirip duygularını dizelerine aktararak teselli olmaya çalışmakta, ancak aydınlıkla aralarında ilişki sağlayacak bir araç olmadığı için her zamanki gibi güneşe yenilmektedir. Onu güneşle tanıştıracak kimse yoktur. Kendisini kurtaracak kişiyi aynadan sorma dışında başka çaresi yoktur. Bu eserinde de konuşma diline çok yakın bir dil kullanmış olan şairin özgün dili, açıklama yeteneği ve sadeliğiyle birleşince, olağanüstü özellikler gösterir bir hal almıştır.²²

İçerisinde tamamı Furûğ’un ustalık dönemi eserlerinden yedi şiir bulunan bu mecmuada başta en uzun şiiri “*Îmân Beyâverîm Be Âğâz-i Fasî-i Serd*” olmak üzere “Pencere”, “*Tenhâ Sedâst Ki Mî Mâned*”, “*Dilem Berâyi Bâğçe Mî Sûzed*”, “*Kesî Ki Misî-i Hîçkes Nîst*”, “*Dilem Girifte*” ve son şiiri “*Perende Mordenî Est*” adlı şiirleri de yer almaktadır.²³

Büyük sanatçıların eserleri arasında genellikle diğer eserlerinden öne çıkan bütün görüşlerinin ve düşüncelerinin bir özetini, sanat hayatının ana kesitlerini taşıyan daha büyük bir eseri vardır. Söz konusu eseri bir bakıma sanatkarın varlığı ve sanatının bir manifestosu, sanatının zirvede olduğu devrin hatırasıdır. Mevlana’nın

²¹ Âjend, *Edebiyyât-i Novîn-i Îrân*, s. 213; Novrûzî, *Edebiyyât-i Mu’âsir*, s. 397; Hukûkî, *Şi’r-i Zemân-i Mâ/Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 181-183; Tâhbâz, *Zen-i Tenhâ/Zindegî ve Şi’r-i Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 67; Celâlî, *Furûğ, Der Kalemrov-i Şi’r ve Zindegî*, s. 34-35.

²² Novrûzî, *Edebiyyât-i Mu’âsir*, s. 397; Hukûkî, *Şi’r-i Zemân-i Mâ/Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 257-258.

²³ Hukûkî, *Şi’r-i Zemân-i Mâ/Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 257-259.

“*Mesnevi*”si Sohrâb-i Sipehrî’nin “Sedâ-yi Pây-i Âb” ve “Musâfir” adlı şiirleri, bütün şiirlerinin bir fihristi gibidir. Fûrûğ-i Ferruhzâd’ın bu anlamda en önemli ve en etkili eseri, *Îmân Beyâverîm Be Ağâz-i Fasî-i Serd* adlı oldukça samimi duygularla kaleme alınmış şiirlerle dolu, etkileyici şiir mecmuasıdır. Zaten hepimiz soğuk mevsimin eşliğinde bulunmuyor muyuz? Kızlarımız, kardeşlerimiz, annelerimiz soğuk bir mevsimin kapısında beklemiyorlar mı? ²⁴

Fûrûğ özel hayatıyla iç içe olarak toplumun genel yaşantısından kesitler de vermekte olduğu bu eserinde günümüz Farsça’sının modern edebî diliyle çok duygusal ve etkileyici ifadelerle hayatın insanı mağlub edişini kendi şahsında dizelere aktararak gözler önüne sermektedir. Şair bu şiirinde hatıralarını gür bir sesle aktarmaktadır. Biz onu pencerenin kenarında yüzü pencereye dönük olarak bakarken şiirini okuyor halde arkadan izliyoruz. Cümlelerinin bir kısmı tam olarak bize ulaşmıyor. Soğuk bir mevsimin eşliğinde bulunuyoruz. Dışarıda kar yağıyor... ²⁵

Diğer şiirlerinin bazı bölümlerini de etkilemiş olan, bir hatıralar geçidini andıran bu şiirde kelimeler ve cümleler yer yer yinelenmektedir. Şiir, yalnız bir kadının ümitsizliklerini dile getiren dizelerle başlamaktadır. Soğuk bir mevsimin eşliğinde durmuş beklemekte olan yalnız bir kadın. Kış mevsimi, ölüm, durgunluk, sessizlik ve yok oluşun sembolü. Dey ayı. Eller güçsüz ve kurtarıcı ise mezarda uyumakta. O kadın, baharı, çiçeklerin açmasını, dalların meyveye durmasını düşünmektedir. Ancak buradaki bahar, gelecek bahar değil, geçmişindeki baharlardır. Şairin zorunlu olarak soğuk mevsimin başlangıcına, yaşlılık ve büyük bir yalnızlığın pençesinde bulunduğu inanmaktan başka çaresi yoktur. Başlayan soğuk mevsimle birlikte genç bir kadın hayal bahçelerinin birden bire viran olarak harabelere dönüşmesiyle, çürüten tohumlar, karın altında kalan umutlarla baş başa kalmaktadır. Şair bir sonraki baharda umutlarının da her şey gibi yeniden tomurcuklanacağını, yeşereceğini ve dirileceğini arzulamaktadır. Böylelikle çoğunu kendi yaşadığı ve dizelere aktardığı hatıralarını genelleştirerek mısralarına dökmekte ve ebedileştirmektedir.

Hayatı tasvir ederken olaylara bazen mücadeleci bir bakışla yaklaşan şairin eserlerinde yer yer bu mücadeleci yaklaşımı eleştirel ve mizah karışık ifadelerle de dolmaktadır. Bu özellikler “*Ey Merz-i Por Goher*” adlı şiirinde daha açık bir şekilde kendini gösterirken, “*Îmân Beyâverîm Be Ağâz-i Fasî-i Serd*” adlı şiirinde sanatsal yönlü daha ileri düzeylerde ve daha derin boyutlarda sergilenmektedir. ²⁶

Îmân Beyâverîm Be Ağâz-i Fasî-i Serd

Ve bu benim,

²⁴ Şemîsâ, *Nigâhî Be Fûrûğ-i Ferruhzâd*, s. 22-23; Hukûkî, *Edebiyyât-i İmrûz-i İrân*, II, 576.

²⁵ Şemîsâ, *Nigâhî Be Fûrûğ-i Ferruhzâd*, s. 23-24.

²⁶ Yâhakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 132.

*Yalnız bir kadın
Soğuk bir mevsimin eşiğinde
Yeryüzünün bulanık varlığını kavramanın başlangıcında
Gökyüzünün sade ve üzüntülü umutsuzluğunda
Bu çamurlu ellerin güçsüzlüğünde*

*Zaman geçti
Zaman geçti ve dört kez çaldı saat
Dört kez çaldı
Bugün Dey ayının ilk günüdür.
Bilirim mevsimlerin sırlarını ben
Anlarım sözünü zamanların
Kurtarıcı mezarda uyumaktadır.
Ve toprak, kabir
Dinlenmenin işaretidir.*

*Ben üşüyorum
Ben üşüyorum ve sanki bir daha asla ısınmayacağım
Ey sevgili, ey tek sevgili "kaç yıllıktı acaba o şarap?"
Bak burada zamanın ne kadar değeri var
Ve nasıl çiğniyorlar etlerimi balıklar
Neden beni hep denizin derinliklerinde saklıyorsun?*

*Ben üşüyorum ve sedef küpelerden rahatsızım
Ben üşüyorum ve biliyorum
Bir yabani şakayığın kırmızı hayallerinin tamamından
birkaç damla kan dışında*

*hiçbir şey kalmayacaktır*²⁷

“İmân Beyâverîm Be Ağâz-i Fasl-i Serd”, aynı zamanda Furûğ’un düşünce ağırlıklı şiirlerinden biridir. Bu şiirinde bireysel ve toplumsal problemleri, kendine özgü konuları bir tarafa bırakarak insanın yalnızlığından garipliğinden, bahsetmekte insanın bu yönüyle ilgili düşüncelerini dizelerine aktarmaktadır. Bu şiirine yalnızlıktan söz ederek başlayan şair, doğal bir girizgahla kendini aşarak çevresindeki dünyaya geçmekte, sürekli kar yağışını dile getirdiği bölümlerinde de bahar ve gençliği hatırlamakta, gelecek baharı, ağaçların tomurcuklanacak dallarını, sevgiliye ve soğuk mevsimin başlangıcına inancını yenilediği günleri hatırlamaktadır. Şiir “ben”, “yalnızlık” ve “soğuk” kelimeleriyle, şairin konumunu açıklayan doğal ve somut kavramlarla başlamakta hemen ardından her şeyin ayrılmaz bir parçası olan zaman kavramıyla devam etmektedir. Burada söz konusu edilen zaman Dey ayının ilk günleridir. Şair burada zamanın akışını ve dört mevsimin geçişini anlatmaktadır.

III-Tarzı ve Düşünceleri

Çağdaş Fars şiirinde Nîmâ tarzının takipçileri arasında yer alan Furûğ’un şiirleri daha çok serbest şiir türündendir. Klasik Fars şiirinin kalıplarını ve vezinlerini kullanarak kaleme almış olduğu şiirleri oldukça azdır. Yaşadığı dönemlerde İran toplumunun bireysel ve toplumsal hayatının bazı alanlarında sarsıntılar ortaya çıkmış, klasik hayat tarzının bir tarafa bırakılması yolunda bir takım hareketler yavaş yavaş kendini göstermeğe başlamıştır. Şiirinden daha özgür bir yaratılışa sahip olan Furûğ’un bu hareketler içerisindeki rolü, eskiye karşı cephe alışı ve toplum içerisinde klasik özellikleri reddetme, ahlakî birtakım kuralları yerle bir etme, bazı gelenekleri ortadan kaldırma gibi düşünceleri her zaman göze çarpmıştır. Hassas bir ruhî yapıda bulunması, sıkıntılarla tanışık olması ve insanî değerlerin derinliklerinden haberdar olmasına rağmen, isyancı ve maceraperest yapılı bir şahsiyettir. Bu özellikleri hayatının ilk dönemlerinde kaleme almış olduğu şiirlerinde açıkça görülmektedir.²⁸

Furûğ, Şairlik hayatının başlangıcından itibaren gerçek ve samimi duygularından kaynaklanarak dizelerine akan ifadeleriyle yaşadığı çağın şiir tarzı, klasik mesnevi tarzı ve Nîmâ tarzının romantik şiir türüne kadar çeşitli türlerde şiirler kaleme aldı. İlk üç eserinde kadını, kadın haklarını, kadın erkek eşitliğini savundu. Yalnızlık ve esaretten bahsetti. Daha sonra geçirdiği çok köklü bir değişimle yeniden bir doğuşla olgunlaştı.²⁹

Furûğ-i Ferruhzâd’ın kendi ifadeleriyle işlediği tek günah kadınısı duygularını dizelerine aktarmasıdır. Bu nedenle karşı karşıya kaldığı yoğun tepkiler üzerine yap-

²⁷ Furûğ-i Ferruhzâd, *Dîvân, (İmân Beyâverîm Be Ağâz-i Fasl-i Serd)* s. 323-325.

²⁸ Şemîsâ, Sîrûs, *Sebkşinâsi-yi Şi’r*, Tahran 1374 hş., s. 346; Berûmend, Mehrduht, “Pervîn ve Dîger Şâ’irân-i Zen-i İrânî Der Yek Kam-i Ahîr”, *Yâdmân-i Pervîn* s. 20-21.

²⁹ Zerrînkûb, *Ez Guzeşte-yi Edebi-yi İrân*, Tahran 1375 hş., s. 552.

tığı açıklamalarda söz konusu konuların sadece şiirle sınırlı kaldığını ifade etmekte ve kendisini savunmaktadır. Ancak bu açıklamaları beklediği gibi etkili olmamış, toplum tarafından kabul edilmemiş ve yalnızlığını daha da artırmıştır.³⁰

Furûğ-i Ferruhzâd, dildeki ifade rahatlığı, geniş görtüş yelpazesi, içtenliği, yaşanılan dünya ve insanların problemlerini şiirine yansıtması nedeniyle çok sayıda Fars şairini etkilemiş ve Fars şiirinde son kırk-elli yılın en büyük temsilcilerinden biri olmuştur. Toplumsal sorunlara şiir diliyle eğilen Ferruhzâd, şiirlerinde ölüm ve yokluk ile aşk ve hayata ağırlık vermiş, kadın erkek eşitsizliği konusunda içindeki isyanı şiirlerine yansıtmıştır.³¹

Tahran'daki havadan sıkılan, aydınların oluşturduğu yarı karanlık atmosferden rahatsız olan şair, tecrübelerini pekiştirmek ve yeni ortamlar bulabilmek amacıyla İran dışına seferlerde bulunmuştur. Yaşadığı çağı iyi tanımayı hedefleyen Furûğ, gençlik döneminde klasik Fars şiirinin önde gelen temsilcileri Hâfız ve Sa'dî'ye, kendi çağında yaşamış Ferîdûn-i Tevellulî, Nâdir-i Nâdirpûr ve diğer şairlere yakın ilgi duyduğu gibi, diğer taraftan da Avrupa şiir ve edebiyatıyla yakından ilgilenmiş, Batı Edebiyatı ve şiirini de tanımaya çalışmış Avrupalı bazı şairlerin etkisinde kalmıştır.³²

Furûğ'un eserlerinde hayat ile şiir birbirinden asla ayrılma imkanı bulunmayan iç içe girmiş ikili olarak göze çarpmaktadır. Hem özel ve hem de toplumsal hayatında yenilgiye uğrayarak başarısız olması bir süre devam eden ümitsizlikten, güvensizlikten, kimselere inanmama ve değer vermeme gibi davranışlarından sonra kendisini bir isyana da sürüklemiştir. İlk eserlerinde geleneklere ve ahlakî değerlere karşı isyanı açıkça görülmekte olan Furûğ'un hayatının ilk dönemlerindeki isyankar, itirazcı ve korkusuz yapısı, *Tevellud-i Diğer* adlı eserini kaleme almasından sonra önemli ölçüde değişmiş ve yumuşamaya başlamıştır. Bütün bunlarla birlikte onun Fars edebiyatı tarihinde özellikle de kadın şairler arasındaki yeri hep belirgin kalmış ve seçkinler arasında yer almıştır.³³

Şiiri konuşma diline yakın bir dilde, akıcı ve sade bir tarzda kaleme alan Furûğ, daha çok modern dilde yaygın terkipler ve deyimleri kullanmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde şiirinde romantik şiir tarzının özelliklerinin öne çıktığı gözlenecektir. Daha önce de işaret edildiği gibi çağdaş Fars şiirinde romantik şiir tarzı, Nîmâ'nın "Efsâne"siyle başlamış, Ferîdûn-i Tevellulî, Nâdir-i Nâdirpûr ve Furûğ-i Ferruhzâd tarafından geliştirilmiştir. Bu tarzda bir taraftan "ölüm", "vahşet", "kabir" dalgalanırken diğer taraftan da "şehvet", "günah", "isyan" ve şeytanın kışkırtmasıyla

³⁰ Mes'ûdî, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebî Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 56.

³¹ Kanar, Mehmet, *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul 1999, s. 248-249.

³² Mes'ûdî, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebî Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 58-59.

³³ Yâhakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 131; Mes'ûdî, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebî Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 56.

yaygınlaşan istek ve arzular kol gezmektedir. Furûğ, kendi ifadesiyle ilk üç eserinde işlediği temaları da göz önünde bulundurarak duygu ve düşüncelerini iç dünyasında yaşadıklarını perdesiz ve kinaysiz olarak dizelerine aktarmıştır.³⁴

Furûğ, zamanının çocuğu olma yolunda çok çaba sarf etmiştir. Gençlik dönemlerinde hem Hafız ve Sa'dî gibi klasik dönemin önde gelen şairlerini, hem de Tevellûfî ve Nâdirpûr gibi yaşadığı çağın önemli şairlerinin eserlerini okumuş, diğer taraftan da Avrupa dilleri ve edebiyatlarıyla yakından ilgilenerek ünlü Avrupalı şair ve edebiyatçıların eserleri üzerinde mütalalarda bulunmuş ve onların tecrübelerinden de yararlanmış. Kendi ifadesiyle ne tamamen klasik edebiyata dalmış ve ne de Avrupa edebiyatında kendini kaybetmiştir.³⁵

IV-Furûğ-i Ferruhzâd'ın Sosyal İçerikli Şiirleri

Çağdaş Fars şiirinin önde gelen özelliklerinden biri de sosyal konularla çok yakından ilişkili olmasıdır. Bu özellik az da olsa klasik Fars şiirinde de görülmektedir. Ancak modern şiir çok açık ve çok kapsamlı bir şekilde sosyal hayatın hemen hemen her yönünü ele almakta ve bu dönem şairleri dizelerinde sosyal konuları yoğun olarak dile getirmektedirler. Furûğ-i Ferruhzâd'ın sosyal yapıya bakışı hassas bir açıdan ve eleştirel bir tarzdadır. Onun takıldığı ve dizelerinde mücadeleye giriştiği sosyal kurallardan biri, kadınların zararına olan bir takım gelenekler ve örflerdir. Bazen serkeş ve isyankar bir kadın rolünde, kendi ifadesiyle mazlum aydın bir kadın olarak yürürlükteki kanunlar ve geleneklerle mücadele içerisinde bulunmaktadır. Bu özellik şiirinin ana temalarından biridir. 1333 hş./1954 yılında Şîrâz'dan bir dergiye göndermiş olduğu mektubunda şu satırları kaleme almaktadır: "*Benim arzum, İranlı kadınların özgürlüğü ve onların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarıdır. Ben bu ülkede bacılarımın uğradıkları haksızlıkları ve adaletsizlikleri, çektikleri sıkıntıları tamamıyla biliyorum. Bu yüzden eserlerimin yarısını onların sıkıntılarını dile getirmeğe, problemlerini tasvir ederek gözler önüne sermeğe ayırıyorum.*"³⁶

Furûğ-i Ferruhzâd, kanuna ve adalet meleşine iyi gözle bakmaz. Kanunlar onu diğer hemcinsleri gibi her zaman mahkum etmektedir. Gerçekte onun bu mücadelesinin somut bir yararı da yoktur. Bu yüzden bütün bu tecavüzlerden korunmak amacıyla aşka sığınmaktadır. Dış dünyanın sıkıntısı, onu iç dünyaya sürüklemektedir. Avrupa seyahatinden dönüşünden sonra şunları söylemektedir: "*Hayatın baskıları, çevrenin baskısı, elime ve ayağıma vurulmuş zincirlerin ağırlığı... Bütün varlığımla etkisinden kurtulmak için çalıştığım bütün bunlar beni yormuş ve bitkin bir hale getirmişti. Ben sadece bir kadın, bir insan olmak istiyordum. Ben de nefes almaya, bağırmağa hakkım var demek istiyordum. Ancak karşıdakiler feryatlarımı kesmek, nefesimi göğsüme tıkmak ve söndürmek istiyorlardı.*"³⁷

³⁴ Mes'ûdî, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebî Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 58-59.

³⁵ Mes'ûdî, "Cilvehâ-yi Mektebhâ-yi Edebî Der Şi'r-i Furûğ", *Edebiyyât-i Mu'âsir*, s. 59.

³⁶ Şemîsâ, *Nigâhî Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 169-170.

³⁷ Şemîsâ, *Nigâhî Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 170-171.

Şair, dostlukları ya da düşmanlıkları belli olmayan, sadece kendilerini düşünen kendilerinden başka her şey gözlerinde değersiz olan insanları kötü insanlar olarak niteler.

Ben düşüncelerin, sözlerin ve seslerin eşit olduğu bir dünyadan geliyorum.

Bu dünya ise, yılanların yuvasına benzemektedir.

Bu dünya, seni öperken

Zihinlerinde seni idam edecekleri ipi ören insanların hareketlerinin

*Ayak sesleriyle doludur.*³⁸

Bunun yanında şair, normal bir hayat yaşayan insanları bunlar arasında da kadınları çok sevmektedir. Tahran'da aydınlar meclisine zaman zaman katılan şairin mektuplarından, makalelerinden ve şiirlerinden o meclislerin faaliyetlerini ciddiye almadığı anlaşılmaktadır. Furûğ-i Ferruhzâd, kadın bir şairdi, ancak erkeklerden oluşan bu aydınlar tabakasının sahteci olduğunu anlamıştı. Derinlikleri olmayan sığ aydınların özellikle kadın konusundaki görüşleri şairi rahatsız etmekteydi. Alkol bataklığında çırpınan, yemek masalarında halkın yoksulluğundan alay edercesine dem vuran aydınlara dönemin önemli şahsiyetlerinden şair Ahmed Rızâ Ahmedî'ye göndermiş olduğu bir mektubunda şöyle seslenir: "*Tahran'ın bu uyduruk yaşantısından izler taşımayan bir yere gitmiş olmamdan çok mutluyum. Sana...bağımsız bir hayat, bu sun'î, derinliği olmayan sığ, yüzeysel yaşantıdan uzak bir hayat en güzel bir ortamı ve desteği sağlamaya yeter.*"³⁹

Yaşamış olduğu dönemin sosyal olayları karşısında hassas bir yaklaşım ve eleştirel bir bakış açısı sergileyen Furûğ, sonuçları açısından kadınlar için birtakım zararlar taşıyan bazı kanunlar ve geleneklerle mücadele içerisine girmiştir. Yer yer isyankar ve kimseyi dinlemeyen bir kadın olarak İranlı kadınların baskı ve zulüm altında hayat geçirmelerini asla kabul edemeyen, gelenekler ve kadınları baskı altında tutmayı amaçlayan kanunlar karşısında başkaldırıcı esas alan aydınlar grubunun bir üyesi olarak şiirini bu alanda bir araç olarak kullanmıştır.⁴⁰

Cüzzam hastalarıyla ilgili olarak çektiği bir filmde onların problemlerini dile getirmeğe çalışmış, cüzzamlıların çocuklarından birini alarak evine götürmüş ve büyütüştür. O çocukla kendi çocuğu arasında hiç fark görmediğini de dizelerine aktardığı ifadeleriyle dile getirmiştir.

Furûğ'un ilgilendiği bir diğer alan da siyasettir. Siyasî olaylarla oldukça yakından ilgilenmiş, yer yer bazı gelişmeleri eleştirel açıdan dile getirirken hiciv ve mizah dilini de kullanmıştır. Furûğ'un siyasî içerikli şiirleri daha çok *Tevellud-i*

³⁸ Furûğ-i Ferruhzâd, *Divân, (İmân Beyâverim Be Âğâz-i Faslı-i Serd)* s. 429.

³⁹ Şemîsâ, *Nigâhî Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 173-174.

⁴⁰ Şemîsâ, *Nigâhî Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 169-170.

Dîger ve İmân Beyâverim Be Âğâz-i Fasl-i Serd adını taşıyan şiir mecmualarında yer almaktadır.⁴¹

Furûğ, *Âyehâ-yi Zemînî* adlı şiirinde tarihin kendi yaşadığı dönemiyle ilgili korkunç ve ilginç sahneler sergilemektedir. Bu şiirlerinde yarınlarından ümitli olmayan, tehditler altında yaşamlarını sürdüren, kimselere güvenleri kalmamış, düzenli bir hayat programları bulunmayan, birbirleriyle tanışık olamayan, garip yaşayan, başboş gezen hasta ve yoksul insanların duygularına tercüman olmaya çalışmaktadır.⁴²

Âyehâ-yi Zemînî : Yeryüzü Ayetleri

O zaman

Güneş soğudu

Yeryüzünden bereket kalktı

Bitkiler sahralarda kurudu

Balıklar denizlerde kurudu

Toprak artık ölülerini

Kabul etmedi

Artık kimse aşkı düşünmedi

Artık kimse fethi düşünmedi

Hiç kimse

Artık hiçbir şeyi düşünmedi

Yalnızlık mağaralarında

Anlamsız varlıklar geldi dünyaya

Esrar ve afyon kokusu veriyordu kan

Hamile kadınlar

⁴¹ Şemîsâ, *Nigâhî Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 178-179.

⁴² Şemîsâ, *Nigâhî Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 181.

Başsız çocuklar doğurdular...

Ne acı ve karanlık günler

Risaletin o şaşılacak gücünü

Yenilgiye uğratmıştı ekmek

İnsanlar birbirlerinin boğazlarını

Bıçaklarla kesiyorlardı

Kandan döşekler içerisinde

Çocuk yaştaki küçücük kızların

İrzina geçiyorlardı.⁴³

Furûğ-i Ferruhzâd, şiirlerinde sadece kendi ülkesinin yüz yüze bulunduğu tehlikelerden bahsetmekle kalmamış, düşüncesine evrensel boyutlar da kazandırarak dünyanın geleceğinden ümitsizliğe düşmüş, bu sonucu belli olmayan ilerlemenin korkusunu taşımış, insanların başına neler getirebileceğini düşünmüştür.⁴⁴

Benimle konuş

Pencereye sığınmışım ben

Güneşle tanışıklığım var

Ey dost, ey kardeş, ey kan kardeş

Aya ulaştığında

Güllerin katliama uğradığı tarihi yaz⁴⁵

Furûğ-i Ferruhzâd, Şiirlerinde kanuna ve adalet meleşine övgüler dizmemektedir. Kanunlar, her zaman onu hemcinsleri gibi baskı altında tutmakta ve ellerinden bütün haklarını almaktadır. Onun bu yoldaki mücadelelerinin de bir faydası yoktur. Kendisine ve hemcinslerine karşı yönelen bütün olumsuz hareketler ve tutumlar kar-

⁴³ Furûğ-i Ferruhzâd, *Dîvân*, (*Tevellud-i Dîger/ Âyehâ-yi Zemînî*) s. 361-364.

⁴⁴ Şemîsâ, *Nigâhî Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 182.

⁴⁵ Furûğ-i Ferruhzâd, *Dîvân*, (*Îmân Beyâverim Be Âğaz-i Fasî-i Serd*) s. 447.

şısında şiire sığınmakta, dış dünyanın baskılarından ve karanlıklarından, kendi iç dünyasının derinliklerine doğru ilerlemektedir.⁴⁶

Gecelerini içki masalarında geçiren ve yoksul halkın problemleriyle ilgilenmeyen aydınlara değer vermeyen şair, toplumun ileri gelen zengin kesimleri ve saygın çevrelerine karşı fazla ilgi duymamakta, toplumdaki sınıf ayrımından oldukça rahatsız olmakta ve bu durumu dizelerinde ağır bir dille eleştirmektedir. Öte yandan hep bir kurtarıcının rüyasını gören şaire göre, sonunda bir kurtarıcı gelecek ve bütün problemlerden insanlığı kurtaracaktır.⁴⁷

Şairin burada eleştirdiği aydınlar, çağdaş Fars edebiyatının temsilcileri olduklarını söyleyen, ileri düzeyde anlayışlı, kavrama yetenekli ve son derece olgun olduklarını iddia eden, kendilerini birer eleştirmen, milli şair, uluslar arası yazar ve teorisyen olarak gören şairler ve yazarlardır.

⁴⁶ Şemîsâ, *Nigâhi Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 170.

⁴⁷ Şemîsâ, *Nigâhi Be Furûğ-i Ferruhzâd*, s. 173-176.